

4. Гриценко А. П. Всесвітня історія. 8 клас (за підручником Н.Г. Подалаяк, І.Б. Лукач, Ю.Б. Малієнко). Харків : Вид. група «Основа», 2017. 86[2] с. (Серія «Мій конспект»).
5. Гриценко А. П. Усі уроки «Всесвітня історія». 8 клас. Харків: Вид. група «Основа», 2016. 174 [2] с.
6. Кресін О. Мазепинська еміграція. *Енциклопедія історії України*: Т. 6. URL: <https://cutt.ly/68zOm5V> (дата звернення 20.11. 2023).
7. Куца С., Шиманська А. Полтавська битва та її значення для подальшого розвитку України. URL: <https://cutt.ly/uwPL4Hpz> (дата звернення 20.11. 2023).
8. Мацьків Т. Полтавська битва 1709 р. URL: <https://cutt.ly/EwPL6ZOZ> (дата звернення 20.11. 2023).
9. Скрипник Л. Полтавська битва 1709 р: причини, хід та історичне значення для України : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук : 07.00.01 / Скрипник Людмила Василівна ; Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького. 20 с.
10. Скрипник Л. Політичні наслідки Полтавської битви 1709 р. для Гетьманщини. 2007. URL: <https://cutt.ly/vwPZqX99> (дата звернення 20.11. 2023).
11. Станіславський В. Полтавська битва 1709. URL: <https://cutt.ly/m8zPpAD> (дата звернення 20.11. 2023).
12. Хрестоматія з історії України. 8 клас. Частина 2 / упоряд. А.П. Гриценко. Харків: Вид. група «Основа», 2017. 108[1] с. (Б-ка журн. «Історія та правознавство». Вип. 1(157)).
13. Шокало О. Україна – жертва шведсько-руської війни: 313-ліття Полтавської битви. *Український світ: сайт і часопис*. URL: <https://cutt.ly/rwPZw0XF> (дата звернення 20.11. 2023).
14. Шурхало Д. Від Конотопа до Полтави: як за 50 років змінилася військова потуга Гетьманату. *Радіо Свобода* : веб-сайт. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30040671.html> (дата звернення 10.12.2022).
15. Щербак В. Імперські перетворення в Гетьманщині після Полтавської битви Край. 2009. 28 вересня – 4 жовтня (№ 10). С. 9.

Наук. керівн.: Петренко Н. М., доктор філософії

Афанасієвська Анна-Марія

ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА В УСРР У 20-30 РР. ХХ СТ.

У статті розкривається політика радянського уряду в системі освіти у Українській РСР у період 20-30-х рр. ХХ ст. Встановлюється, що однією з

найважливіших місій так званого «культурного будівництва» було створення системи освіти.

Ключові слова: *радянська влада, ідеологія, ліквідація неписьменності, освітня політика.*

Разом з приходом більшовиків до влади в Україні розпочався небачений за своїми масштабами і радикальністю соціалістичний експеримент. Один з його ключових аспектів становили перетворення в системі освіти.

Після завершення громадянської війни та приходу до влади більшовицької партії, перед її керівництвом виникла потреба в налагодженні національно-культурного життя у багатонаціональній країні. Щоб зміцнити свій вплив серед республік, необхідно було створити відданий партії кадровий резерв з місцевого населення. Це передбачало розвиток культурно-освітніх закладів та розгортання широкої мережі курсів і шкіл, як загальноосвітніх, так і професійно-технічних, що пропонували навчання на рідній мові для швидкої підготовки місцевих кваліфікованих працівників [6, с. 63].

У комплексі заходів, спрямованих на вирішення цієї проблеми, значне значення приділялося освітній політиці, розгляданій як ключовий механізм впливу на свідомість суспільства, зокрема на його молодше покоління. Тому важливою складовою роботи керівництва на місцях, включаючи Катеринославську губернію, з перших кроків радянської влади в цьому напрямку була освітня політика.

Спочатку українські більшовики не мали чіткого плану щодо цієї справи, і вся їхній зусилля спрямовувалися на ліквідацію колишньої системи освіти, відокремлення шкіл від церкви, формування нової управлінської структури у сфері освіти тощо. Вони намагалися створити нову українську систему освіти за зразком російської.

Після установаження радянської влади розпочалися спроби радикально змінити освітню систему на всіх рівнях, включаючи вищу, середню та початкову освіту. Для управління цією галуззю було створено Народний Комісаріат освіти, який мав вести керівництво освітнім та науковим життям «нового суспільства». У період УСРР політика у галузі освіти в першу чергу спрямовувалася на впровадження трудового виховання. Це було обумовлено необхідністю підготовки кваліфікованих кадрів для радянської індустріалізації, яка стала ключовою стратегією в розвитку країни [4, с. 47].

У 1920-х роках в Україні діяла система загальноосвітніх трудових шкіл двох ступенів: перший ступінь включав 1-4-й класи (для учнів віком від 8 до 11 років), а другий – 6-7-й класи (для учнів віком від 12 до 15 років). Молодшу професійну освіту отримували учні у віці від 16 до 18 років у професійних школах, де тривалість навчання становила три роки. Також розвивалася мережа фабрично-заводського учнівства (ФЗУ) і гірничопромислових шкіл, де тривалість навчання складала 3-4 роки. У цих навчальних закладах випускники чотирирічної початкової школи готувалися до робітників масових професій нижчого рівня кваліфікації. Також існували трирічні загальноосвітні школи для сільської молоді, де освіта відбувалася в межах програми 5-7-х класів, поєднуючи загальну освіту з теоретичним і практичним вивченням сільського господарства. У 1923 році існувало 17,1 тисяч початкових і семирічних шкіл, з численністю 46 тисяч вчителів і 1,4 мільйонами учнів. На початку 1927/28 навчального року в УРСР було вже 20,4 тисячі початкових, семирічних і середніх шкіл, з численністю 70,1 тисячі вчителів і 2,5 мільйонами учнів. Однак за межами освітнього процесу все ще залишалася понад третина дітей шкільного віку. З проведенням українізації розширювалася мережа шкіл з українською мовою викладання [5].

Після приходу радянської влади в Україні відбулися зміни у системі вищої освіти. У 1920 році університети було перетворено на Інститути народної освіти (ІНО). ІНО були створені замість деяких курсів,

учительських інститутів та інших навчальних закладів. Окрім цього, були засновані й галузеві інститути, наприклад, в Одесі було створено Інститут народного господарства [4, с. 48].

Радянська влада бажала виховати вірного комуністичній ідеології громадянина. Саме тому чи не найбільша увага приділялася освіті дорослого населення. Проте тут уряд зіштовхнувся з проблемою масової неграмотності

У кінці 1920-х років всі партійні, суспільні та громадські організації усвідомлювали необхідність вирішення проблеми масової неграмотності, адже з цього моменту неписьменність більшості населення стала розглядатися не лише як соціальна, але й як політична і класова проблема. Кампанію з ліквідації неписьменності розпочато декретом Ради Народних Комісарів від 26 грудня 1919 року під назвою «Про ліквідацію безграмотності серед населення РРФСР». Згідно з цим документом, навчання стало обов'язком для всіх громадян віком до 50 років. Україна розпочала процес ліквідації неписьменності трохи пізніше, після остаточного закріплення більшовицької влади. Розпорядження Ради Народних Комісарів УСРР «Про боротьбу з неписьменністю» було оприлюднено 12 червня 1921 року, хоча підписано вже 21 травня. Цей документ, по суті, повторював законодавство РРФСР і зобов'язував всіх неграмотних жителів республіки у віці від 8 до 50 років навчатися українською, російською або іншою мовою за їхнім вибором. Відповідальність за виконання цього завдання була покладена на Головний політико-освітній комітет УСРР при Народному комісаріаті освіти (Головполітосвіта), де була створена Всеукраїнська надзвичайна комісія з боротьби з неписьменністю (Всеукрграмчека) [2, с. 15].

Одним із основних завдань, поставлених перед Народним комісаріатом освіти УСРР щодо дорослого населення, було забезпечення політичної освіти та виховання громадян УСРР у дусі комунізму, розширення їх самоосвітніх можливостей та активна участь у радянській будівництві. Керівництво держави покладало перед собою завдання здійснення соціальних змін

відповідно до комуністичних ідей. Радянська влада приділяла особливу увагу політичній освіті, яка разом із масовими засобами інформації сприяла впливові на дорослу аудиторію. Характер ідеологічного життя в СРСР мав партійно-державний характер, що відрізняло державу від інших країн і сприяло впровадженню соціалістичних ідей [7, с. 17].

Головною метою впровадження освіти серед дорослих було політичне виховання, а заходи спрямовувалися на класовий та ідеологічний вплив. Характеристикою радянського підходу було повне підпорядкування освітньої системи ідеологічним принципам. Основними складовими змісту освіти дорослих були вивчення рідної мови та історії радянської реальності, а також пропаганда антирелігійних ідеалів. Визначення змісту освіти було оголошено на державному рівні - політосвітньому, що виключало будь-яку альтернативу в умовах тоталітарного режиму. Якщо раніше масова неписьменність утруднювала ефективну пропаганду українського національного руху, то в період радянської влади ліквідація неписьменності серед населення стала інструментом просування ідеології комунізму та пролетарського інтернаціоналізму [7, с. 18].

Навчання неписьменних здійснювалося через спеціальну мережу навчальних закладів, призначених саме для цієї мети. Ці заклади мали на меті забезпечити базові навички грамотності широким масам населення. Мережу таких закладів складали різні установи, де проводився навчальний процес: школи грамоти або лікнепи, школи для малописьменних, гуртки поодинокого групового навчання та недільні школи. Залежно від джерел фінансування, лікнепи належали або до органів народної освіти, або до громадських організацій. Спочатку передбачалося, що роботу з ліквідації неписьменності буде проводити виключно за рахунок держави [3, с. 1002].

Важливо пам'ятати, що метою радянської освіти дорослих є не національне виховання з його впливом на формування національної ідентичності, а політичне виховання. Відповідно до заявленої мети було визначено зміст виховної діяльності. З самого початку воно мало політичне

спрямування. Основу змісту освіти дорослих становили рідна мова, історія радянської дійсності та антирелігійні начала. На державному рівні проголошено підхід до визначення змісту освіти – політичне виховання, безальтернативне в умовах утвердження тоталітарного режиму. Якщо масова неписьменність була однією з перешкод ефективній пропаганді українського національного руху, то за радянських часів ліквідація неписьменності населення перетворилася на пропаганду комунізму та пролетарського міжнародного руху [1, с. 305].

Освітня політика в УСРР у 20-30-х роках ХХ століття була сильно залежною від ідеології радянського режиму та стратегій, призначених для консолідації влади. Таким чином, радянська влада здійснювала ряд заходів з метою формування «нової людини», яка повинна була прийняти виключно радянський світогляд. Для цього було припинено зв'язок освіти з релігією, оскільки віруюча людина не могла мати «радянського» світогляду. Загальна доступність і безкоштовність як середньої, так і вищої освіти, дала змогу отримати освіту тим верствам населення, які раніше навіть не могли про це мріяти. Оскільки це було досягнуто завдяки діям радянської влади, ці люди відчували подяку до неї і ставали «вірними» комуністичній ідеології.

Список використаних джерел та літератури

1. Yepuk, L., Petrenko, N. Organization and material support of the educational process at primary education institutions for adults in Sumy region in 20 the 20-30s of the XXth century. *Scientific Journal of Polonia University*, 38(1-2). Pp. 301-311. DOI: <https://doi.org/10.23856/3880> (дата звернення: 12.01.2024).
2. Гриценко А.П., Курок О.І., Прокопчук В.С. Ліквідація неписьменності 20-30-х років ХХ століття як соціальний та політичний проєкт радянської влади: філософський аспект. *Сумський історико-архівний журнал*. №XL. 2023. С.12-18. DOI: doi.org/10.21272/shaj.2023.i40.p.12 (дата звернення: 12.01.2024).
3. Спик Л., Петренко Н. Система фінансування лікпунктів у 20 прр. ХХ ст. на Сумщині. *Trajectoriâ Nauki = Path of Science*. Vol. 4, No 8. 2018. P. 1001-1010. DOI: <http://dx.doi.org/10.22178/pos.37-8>. (дата звернення: 12.01.2024).
4. Кожина А. Освітня політика радянської влади (1920-ті прр.). *Емінак*. 2016. № 3(3). С. 47-50.

5. Лазарович М. Освіта. Історія України. Київ, 2013. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-9334.html> (дата звернення: 24.03.2024).

6. Нікілев, О. Освітня політика радянської влади на Катеринославщині (Дніпропетровщині) у 1920-х–1930-х рр. Етнонаціональний вимір. *Науково-теоретичний альманах Грані*. 24(10). 2021. С. 62-76. DOI: <https://doi.org/10.15421/1721101>. (дата звернення: 12.01.2024).

7. Петренко Н. М. Причини та принципи впровадження обов'язкової освіти дорослих в Україні у 20-х роках ХХ століття. *Сумська старовина*. 2023. № LXII. С. 14-22. DOI: <https://doi.org/10.21272/starovyna.2023.62.2>. (дата звернення: 12.01.2024).

Наук. керів.: Петренко Н. М., доктор філософії

Бабенко Дмитро

ОЛЕКСАНДР ДОВЖЕНКО – ВИДАТНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ РЕЖИСЕР ХХ СТОЛІТТЯ

У даній статті аналізується творчість Олександра Довженка, як українського режисера і його роль у становленні українського кіно.

Ключові слова: *Олександр Довженко, український режисер, українського кіно.*

Олександра Довженка вважають найвідомішим українським режисером ХХ століття. Про нього написано чимало праць українських і зарубіжних дослідників. Більшість із них мають більш-менш такий же образ О. Довженка: самотній народний геній, єдиний свого часу «український режисер» і «народний» сільський письменник. Цей імідж значною мірою був сформований культурною політикою Радянського Союзу, але також мав коріння в зарубіжній кінокритиці.

Ранні роботи Довженка – «Вася-реформатор», «Ягідка кохання», «Сумка дипкур'ера» – не викликали зацікавленість його творчістю. Після виходу на екрани «Звенигори» О. Довженко став відомим у кіноколах Радянського Союзу та за кордоном. Цей фільм розпочинає трилогію німого кіно автора, куди